

BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE W ODNIESIENIU DO REPUBLIKI BUŁGARII

Maciej Borkowski

Wydział Nauk Humanistycznych, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
ul. Nowoursynowska 166 02-787 Warszawa

Ministerstwo Obrony Narodowej
ul. Klonowa 1, 00-591 Warszawa, borkowski.maciek@gmail.com

Streszczenie: W pracy zostaną przedstawione główne uwarunkowania bułgarskiego systemu bezpieczeństwa energetycznego. Autor przedstawi najważniejsze problemy, jakie stoją przed społeczeństwem bułgarskim w zapewnieniu sobie nieprzerwanych dostaw surowców energetycznych oraz bezpiecznego wykorzystywania energii nuklearnej. Omówione zostanie uczestnictwo Bułgarii w tworzeniu europejskiej polityki energetycznej oraz zaangażowanie rządów bułgarskich w tworzeniu alternatywnych do obecnych gazo- i ropociągów, co ma na celu zagwarantowanie stabilnych dostaw gazu i ropy dla gospodarki i społeczeństwa bułgarskiego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo energetyczne, Republika Bułgarii

Jednym z naturalnych wymagań stawianych przez społeczeństwa w stosunku do swoich przywódców jest konieczność zapewnienia nieskrępowanej egzystencji i rozwoju. We współczesnym świecie, uzależnionym od najnowszych zdobyczy technologicznych, do najważniejszych wyzwań, stojących przed rządami państw, należy zapewnienie obywatelom i gospodarce takiego poziomu zaopatrzenia w energię, który zagwarantuje społeczeństwu prawidłowe funkcjonowanie infrastruktury, administracji państwowej i wszystkich instytucji społecznych, a ponadto umożliwi swobodne korzystanie z posiadanych dóbr. Współcześnie znajdziemy wiele definicji bezpieczeństwa energetycznego. Najogólniej pojęcie to można zdefiniować jako ciągłą dostępność energii wytworzonej z różnych źródeł, w wystarczających ilościach i po przystępnych cenach, z uwzględnieniem ograniczonej podatności na przejściowe lub dłuższe czasowo zakłócenia importowe oraz kwestii ekologicznych¹.

Jak wynika z opublikowanych przez Eurostat danych za rok 2010, bułgarski system energetyczny jest w 40,3% uzależniony od dostaw surowców ener-

¹ *World Energy Assessment*, UN Development Program, New York 2000, s. 113.

getycznych pozyskiwanych i sprowadzanych spoza obszaru państwa. Średnia wspólnotowa, wynosząca 52,7%, lokuje Bułgarię na dziewiątym miejscu w UE, przy czym jedynie Dania może być traktowana jako kraj w pełni niezależny (jej wskaźnik zależności wynosi $-18,2\%$), na co wpływ ma znaczące i pokaznie przekraczające własne potrzeby wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego. Warty podkreślenia jest fakt, że od 2000 roku Bułgarom udaje się ten wynik systematycznie poprawiać. W 2008 roku wskaźnik zależności energetycznej wyniósł 52,1%². W przypadku bardziej szczegółowej analizy, uwzględniającej udział poszczególnych grup surowców, możemy wyróżnić obszary, w których wskaźnik uzależnienia będzie należał do jednego z najwyższych w całej Unii Europejskiej. W przypadku węgla kamiennego i jego pochodnych wskaźnik wynosi aż 88,3%, przy czym średnia dla Wspólnoty wynosi 58,4%. Wskaźnik dla ropy naftowej wynosi 101,4% i rośnie od 2000 roku, choć ostatnio jego tempo przyrostu przyhamowało. Nie zmienia to jednak faktu, że przy średniej europejskiej wynoszącej 84,3% jest to drugi najwyższy wskaźnik w UE. Podobnie kształtują się dane dla gazu ziemnego – poziom uzależnienia Eurostat szacuje go na 95,1%, przy średniej wspólnotowej – 62,4%³. Przedstawione dane pozwalają szybko zobrazować jedno z kluczowych problemów dotyczących bułgarskiego systemu energetycznego, jakim jest konieczność importowania znacznej ilości ropy naftowej i gazu ziemnego.

Rozpatrując kwestie zapewnienia odpowiedniego poziomu dostaw energii dla gospodarki i społeczeństwa, który będzie gwarantował ich prawidłowe funkcjonowanie, należy uwzględnić cztery podstawowe poziomy: bezpieczeństwo dostaw, bezpieczeństwo ceny, bezpieczeństwo ekologiczne, bezpieczeństwo instytucjonalne⁴. W przypadku Bułgarii zasadnym wydaje się analizowanie bezpieczeństwa energetycznego z punktu widzenia konsumenta, mającego znaczny potencjał oraz aspiracje do pełnienia roli państwa tranzytującego surowce energetyczne.

Poziom bezpieczeństwa dostaw powinien być rozumiany, jako konieczność zagwarantowania nieprzerwanego potencjału transportowego surowców energetycznych i samej energii. Obecnie Bułgaria importuje ok. 123,4 tys. baryłek ropy dziennie. Zgromadzone własne zapasy surowca są szacowane na ok. 15 mln baryłek przy łącznej konsumpcji produktów rafinacji ropy naftowej wynoszącej 112,7 tys. baryłek dziennie [b/d]. Szacowana dzienna wydaj-

² Eurostat pocketbook: Energy, transport and environment indicators, 2012, s. 28, dane za rok 2010.

³ Ibidem, s. 30–35, dane za rok 2010.

⁴ K. Pronińska, *Nowe problemy bezpieczeństwa międzynarodowego: bezpieczeństwo energetyczne i ekologiczne*, w: *Bezpieczeństwo Międzynarodowe*, red. R. Kuźniar, B. Balcerowicz, A. Bieńczyk-Missala, P. Grzybek, M. Madej, K. Pronińska, M. Sułek, M. Tabor, A. Wójcik, Warszawa 2012, s. 306–308.

ność bułgarskiego systemu naftowego wynosi ok. 120 tys. b/d⁵. W przypadku wydobycia gazu ziemnego, bułgarski system energetyczny ze źródeł własnych pozyskuje 68 tys. m³. Aby sprostać wymaganiom konsumpcji wewnętrznej (wynoszącej 2,17 mld m³) oraz zapewnić sobie niezbędne rezerwy strategiczne, Bułgaria w 2010 roku zakupiła 2,48 mld m³ gazu. Na dzień 1 stycznia 2012 roku strategiczne rezerwy gazu były szacowane na 5,663 mld m³⁶. Szczegółowe dane dotyczące zapotrzebowania bułgarskiej gospodarki na węglowodory pozwalają na większe ukazanie zagrożenia, jakie może wiązać się z koniecznością zapewnienia odpowiedniego poziomu dostaw. Jest to szczególnie istotne w kontekście traktowania Bułgarii jako kraju rozwijającego się, w którym poziom zapotrzebowania na energię nie osiągnął jeszcze maksymalnych wartości i w przyszłości będzie gwałtownie rósł.

W kontekście przedstawionych danych istotne jest zachowanie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa dróg transportowych surowców energetycznych i energii oraz samych źródeł tych surowców. Z wysokim poziomem bezpieczeństwa mamy do czynienia w momencie sprawowania pełnej kontroli nad szlakami transportowymi oraz korzystania ze źródeł surowców i wyprodukowanej energii w państwach o stabilnej sytuacji politycznej. Poddając analizie bułgarski system transportu surowców energetycznych należy uznać go za jedno z najważniejszych wyzwań, jakie stoją przed elitami politycznymi kraju w budowie stabilnego systemu bezpieczeństwa energetycznego. Na trudną sytuację kraju wpływa przede wszystkim położenie geopolityczne oraz zaszłości historyczne. Usytuowanie kraju nad zachodnim wybrzeżem Morza Czarnego warunkuje korzystanie z zasobów państw obszaru Morza Kaspijskiego oraz Rosji. Ze względów historycznych, związanych z przynależnością Bułgarii do Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej⁷, możliwości wyboru sprowadzają się do opcji rosyjskiej.

Znaczna odległość bułgarskiego terytorium od źródeł surowców energetycznych rodzi konieczność transportu węglowodorów przez terytoria krajów posiadających nadszarpniętą opinię stabilnego kraju tranzytowego. W przypadku gazu ziemnego problemy Bułgarii z dywersyfikacją źródeł „błękitnego paliwa” są związane nie tyle z koniecznością zakupu surowca po zawyżonych cenach, ile z utrudnieniami w utrzymaniu jego dostaw na odpowiednim poziomie. Zgodnie z ostatnimi danymi, ponad 90% importowanego gazu dostarcza

⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>, dane za rok 2010 (dostęp: 22.05.2013).

⁶ *Ibidem*.

⁷ Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej – gospodarcza organizacja międzynarodowa krajów bloku wschodniego (komunistycznych) powołana z inicjatywy ZSRR, mająca na celu koordynację procesów integracji gospodarczej krajów członkowskich, działająca od 25 stycznia 1949 do 28 czerwca 1991.

Gazprom⁸. Obecnie najważniejszym szlakiem przesyłowym jest biegnący przez Ukrainę gazociąg z Federacji Rosyjskiej. W związku z kryzysem w relacjach między Moskwą a Kijowem i ich grą energetyczną ilość gazu dostarczanego przez rurociąg jest ograniczana w zależności od poziomu relacji między Kijowem a Moskwą. Problem dotyczy szczególnie okresu zimowego, kiedy następuje zwiększone użycie gazu na Ukrainie. Kiedy konieczne jest uzupełnienie surowca w wewnętrznym systemie gazowym Ukrainy dochodzi do pobierania surowca przez kraj tranzytujący, poprzez przepompowanie części gazu przeznaczonego dla odbiorców z krajów zachodnich⁹. Taka sytuacja zmusza do wprowadzenia planów redukcji użycia surowców przez gospodarkę bułgarską oraz sięgnięcia do zgromadzonych rezerw strategicznych, co odbija się negatywnie na gospodarce kraju.

Kolejnym poziomem analizy bezpieczeństwa dostaw energii jest bezpieczeństwo ceny. Chodzi tutaj o konieczność zagwarantowania dostaw surowców dla danego kraju na odpowiednim tj. akceptowalnym pod względem ceny surowców bądź samej energii, poziomie w perspektywie długoterminowej. Dostępność dóbr energetycznych powinna być niezależna od wahań cen na rynkach światowych, co zapewni przewidywalny i niższy koszt zaspokojenia potrzeb społeczeństwa. W przypadku bułgarskiego systemu bezpieczeństwa energetycznego normą stała się praktyka zawierania kontraktów długoterminowych i jest ona ogólnie przestrzegana podczas negocjacji z dostawcami. W trakcie negocjacji strona rządowa stara się maksymalnie wykorzystać posiadane atuty wynikające z dogodnego położenia geograficznego i sytuacji politycznej. Podczas zawierania ostatniej 10-letniej umowy na dostawę rosyjskiego gazu Bułgaria otrzymała 20% rabat obniżający prawdopodobną cenę z 524 USD do 420 USD za 1000 m³ surowca¹⁰, co zmusza do wystawienia negocjatorom pozytywnej oceny końcowej.

Poziom analizy bezpieczeństwa dostaw pod kątem podejścia ekologicznego oznacza konieczność zapewnienia odpowiedniego pod względem środowiskowym zaopatrzenia społeczeństwa w energię. Istotne dla danego kraju powinno być zagwarantowanie jak najwyższego poziomu ochrony własnego środowiska i społeczeństwa w pozyskaniu i wydobyciu surowców a także transporcie. Szczególnie istotne jest zapewnienie wysokich standardów ekologicznych i przemysłowych w finalnej fazie produkcji samej energii. Pod tym względem zważywszy na restrykcyjne normy unijne dotyczące kwestii związanych z ochroną środowiska, których Bułgaria zobligowała się przestrzegać

⁸ P. Olszamowska, *Prezydent Bułgarii chce uniezależnić swój kraj od rosyjskiego gazu*, <http://ebe.org.pl/aktualnosci/europa/prezydent-bulgarii-chce-uniezaleznic-swoj-kraj-od-rosyjskiego-gazu.html> (dostęp: 24.05.2013).

⁹ *Dostawy gazu dla Bałkanów o 30 proc. niższe*, <http://biznes.newsweek.pl/dostawy-gazu-dla-balkanow-o-30-proc-nizsze,87957,1,1.html> (dostęp: 16.05.2013).

¹⁰ Sz. Kardaś, *Bułgaria: tańszy gaz z Rosji w zamian za zgodę na South Stream*, „Tydzień na Wschodzie” 2012, nr 38 (239) 21.11.2012, <http://www.osw.waw.pl>.

w procesie akcesyjnym, poziom bezpieczeństwa powinien zostać oceniony jako zadowalający.

Dokonując analizy bułgarskiego systemu energetycznego pod kątem bezpieczeństwa energetycznego należy zauważyć problemy związane ze stosowaniem do otrzymywania elektryczności starych i inwazyjnie oddziałujących na środowisko technologii. Obecnie gospodarka bułgarska zużywa 28,1 mld kWh energii elektrycznej. Prawie połowa tej ilości pochodzi z elektrowni wykorzystujących w procesie produkcji węgiel brunatny (46,4%). Surowiec pobierany jest bezpośrednio z kopalń znajdujących się w pobliżu bloków energetycznych¹¹ przy wykorzystaniu metody odkrywkowej, mającej negatywny wpływ na środowisko naturalne.

Ważnym ogniwem w systemie energetycznym jest elektrownia atomowa w Kozłoduju, dzięki której udaje się wytworzyć 20,3% energii elektrycznej. Obecnie paliwo jest sprowadzane do Bułgarii z zagranicy, ponieważ państwowe kopalnie zostały zamknięte ze względów ekonomicznych i środowiskowych. Mimo niebywałych korzyści płynących z pozyskiwania taniej energii atomowej, funkcjonowanie elektrowni przysparza Sofii problemów na arenie międzynarodowej. Jednym z kluczowych wymagań podczas negocjacji akcesyjnych z Unią Europejską było wyłączenie czterech najstarszych bloków energetycznych. Najważniejszym argumentem, podnoszonym przez negocjatorów były obawy o stan techniczny leżącego nad Dunajem kompleksu. Obawiano się przede wszystkim usterek technicznych, jakie mogły powstać w okresie szybkiej budowy elektrowni w schyłkowym okresie rządów Todora Żiwkova. Obecnie w elektrowni są czynne dwa bloki. Mimo modernizacji i stałego monitoringu, co jakiś czas w elektrowni dochodzi do awarii. W związku z zastrzeżeniami dotyczącymi bezpieczeństwa kozłodujskiej elektrowni podjęto prace nad budową nowego ośrodka w Belene. Z powodów finansowych związanych z kryzysem ekonomicznym prace jednak przerwano w marcu 2012 roku¹².

Zgodnie z najnowszymi tendencjami w rozwoju energetyki, mającymi wpływ na poprawę indeksu zależności energetycznej, rząd bułgarski podjął starania o rozwój sektora zielonej energii. Obecnie w hydroelektrowni produkuje się 22,2% energii, a ze źródeł odnawialnych pochodzi 1,9%¹³. Należy odnotować fakt wzrostu udziału na rynku energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, wykorzystywanej przez konsumenta końcowego. W ostatnim czasie uległ zdecydowanemu zwiększeniu – ile w 2006 roku wzrósł o niecałe 10% (tzn. 9,6%), to w 2010 – 13,8%, przy średniej unijnej 12,5%. W produkcji samej elektrycz-

¹¹ Głównie chodzi tutaj o kompleks elektrowni Maritsa Iztok.

¹² *Awaria w elektrowni atomowej w Bułgarii*, <http://swiat.newsweek.pl/awaria-w-elektrowni-atomowej-w-bulgarii,97520,1,1.html> (dostęp: 24.05.2013).

¹³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>, dane za rok 2009.

ności 15% jest pochodzenia ze źródeł odnawialnych¹⁴. W 2002 roku powołano do życia wyspecjalizowaną agencję rządową, mającą za zadanie wspieranie programów i projektów efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii. Agencja Zrównoważonego Rozwoju Energetycznego¹⁵ poprzez dostarczanie funduszy odgrywa ważną rolę w rozwoju niezależnych źródeł energii¹⁶.

Ostatnim poziomem w analizie bezpieczeństwa energetycznego jest bezpieczeństwo instytucjonalne. W tym obszarze chodzi przede wszystkim o zapewnienie uczestnictwa państwa w odpowiednich organizacjach międzynarodowych, zrzeszających członków społeczności międzynarodowej o tożsamych interesach. Ma to na celu skuteczniejszą obronę wspólnych interesów. W tym kontekście pozycję rządu w Bułgarii należy uznać za korzystną. Od 2007 roku Bułgaria należy do jednej na najważniejszych organizacji gospodarczo-politycznych na świecie – Unii Europejskiej. Poprzez aktywny udział w pracach organizacji ma możliwość kształtowania kierunków polityki europejskiej, w tym ważnych umów międzynarodowych z sektora energetycznego, kształtujących złożony system europejskiego bezpieczeństwa energetycznego. Jest to istotne ze względu na skomplikowane relacje UE z Rosją, która jest głównym dostawcą surowców energetycznych nie tylko dla Bułgarii ale i innych krajów członkowskich¹⁷. Zgodnie z wynikami procesu akcesyjnego Bułgaria jest sygnatariuszem traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energetyczną. Powołanie Wspólnoty Energetycznej ma na celu m.in.: stworzenie stabilnych ram prawnych i handlowych, sprzyjających inwestycjom mającym umożliwić stabilne i stałe dostawy energii, zwiększenie bezpieczeństwa dostaw i rozwijanie stosunków z krajami sąsiadującymi, poprawienie efektywności energetycznej i ochrony środowiska oraz rozwijanie odnawialnych źródeł energii¹⁸. Do ważnych wydarzeń dla Bułgarii, ze względu na zapewnienie sobie większego bezpieczeństwa energetycznego, należało podpisanie Europejskiej Karty Energetycznej¹⁹. Dzięki tej decyzji Bułgaria otrzymała gwarancję od państw-sygnatariuszy na obronę swoich interesów podczas zawierania i egzekwowania zawartych umów handlowych, dotyczących obrotu surowcami energetycznymi. Karta ustanowiła obowiązujące normy oraz praktyki w między-

¹⁴ Eurostat pocketbook: Energy, transport and environment indicators, 2012, dane za rok 2010.

¹⁵ Агенцията за устойчиво енергийно развитие (АУЕР).

¹⁶ Energetyka Bułgarii, http://sofia.trade.gov.pl/pl/analizy_rynkowe/article/detail,655,energetyka_bulgarii.html (dostęp: 18.08.2013).

¹⁷ Zob. K. M. Pronińska, *Bezpieczeństwo energetyczne w stosunkach UE–Rosja*, Warszawa 2012.

¹⁸ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 198/15 z 20.07.2006.

¹⁹ Europejska Karta Energetyczna – zawarty w 1991 roku dokument o charakterze deklaracji, przewidujący europejską współpracę w dziedzinie energii na zasadach konkurencyjnego rynku paliw, energii oraz usług energetycznych poprzez, oparty na zasadach handlowych, dostęp do zasobów oraz infrastruktury energetycznej. Jego postanowienia weszły w życie w 1998 roku.

narodowym handlu surowcami i energią oraz umożliwiła wszczęcie procedury wyjaśniającej.

Aby osiągnąć wysoki poziom bezpieczeństwa energetycznego, bułgarska polityka energetyczna powinna skupić się na podstawowym celu, czyli określe- niu i prowadzeniu skoordynowanych działań dla zapewnienia bieżących i prze- widywalnych w określonej przyszłości potrzeb surowcowych, by zapewnić trwały rozwój gospodarczy, opartych na: strategii maksymalnej dywersyfikacji źródeł dostaw energii, tworzeniu rezerw surowcowych, ograniczeniu działania na rodzimym rynku podmiotów zewnętrznych oraz zawieraniu umów między- narodowych.²⁰ Wraz z objęciem rządów przez ekipę Bojko Borysowa Bułgaria poczyniła kroki do stworzenia spójnej koncepcji zarządzania bezpieczeństwem energetycznym. Wraz z postępowaniem nad nową ustawą wśród najważniej- szych postulatów znalazły się: dywersyfikacja źródeł/dostawców surowców energetycznych, rozbudowa potencjału elektrowni atomowych, wzrost udziału w ogólnym bilansie energetycznym energii pozyskiwanej ze źródeł odnawial- nych, wykorzystywanie własnego potencjału surowcowego opartego na zasobach gazu ziemnego pozyskiwanego z łupków²¹. Finalizacja prac powołanego zespołu nastąpiła 1 czerwca 2011 roku, kiedy to parlament bułgarski przyjął dokument Strategia energetyczna do roku 2020. Najwięcej miejsca poświęcono w nim kwestii zmniejszenia uzależnienia kraju od importu surowców ener- getycznych. W myśl założenia władz obniżenie wysokiego wskaźnika podległości energetycznej ma nastąpić poprzez racjonalne użytkowanie energii. Istotnym elementem jest również wykorzystanie szansy, jaką stwarza sprzyjające położenie geograficzne, predysponowane do budowy na własnym terytorium szlaków transportowych. Szczególnie akcentowane są tutaj szlaki ze źródeł rosyjskich i środkowoazjatyckich, biegnące do Europy Zachodniej i na Bałkany. Strategia uwzględnia ponadto zawarcie długoterminowych kontraktów na dostawę surow- ców, które gwarantują stabilność warunków finansowych oraz dalsze inwestycje w sektorze energetyki jądrowej²².

W myśl przyjętego dokumentu Bułgaria angażuje się w prace nad dwoma konkurencyjnymi projektami budowy gazociągów. Gazociąg Południowy (South Stream) ma umożliwić bezpośredni transport gazu po dnie Morza Czarnego z terytorium Rosji do krajów Półwyspu Bałkańskiego. Jest to projekt naj- bardziej zaawansowany pod względem realizacji. Jako jeden z najważniejszych projektów w polityce rosyjskiej jest on świetnie zaplanowany pod względem ekonomicznym i toczące się negocjacje z państwami, przez które ma przebie- gać, oraz zainteresowanymi firmami zostały już sfinalizowane a projekt znajduje

²⁰ A. Gradziuk, *Co to jest bezpieczeństwo energetyczne państwa?*, Biuletyn PISM 2002, nr 103, s. 708.

²¹ *Bulgaria: strategia energetyczna podkreśla rolę atomu oraz odnawialnych źródeł ener- gii*, BESTOSW 2011, nr 20 (180) 8.06.2011, <http://www.osw.pl>.

²² Energy Strategy of the Republic of Bulgaria till 2020 z 1 czerwca 2011, http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/epsp/23_energy_strategy2020%D0%95ng_.pdf.

się już w fazie realizacji. Pod kątem bezpieczeństwa bułgarskiego systemu energetycznego ukończenie projektu nie spowoduje zwiększenia liczby dostępnych źródeł surowców energetycznych, a nawet – w perspektywie długoterminowej – może skutkować wzrostem uzależnienia politycznego. Gazociąg należy uznać jednak za znaczący sukces – zakończenie inwestycji umożliwi wyeliminowanie pośrednictwa Ukrainy, odpowiedzialnej obecnie za transport 100% importowanego surowca. Tym samym Bułgaria ma szansę zapewnić sobie nieprzerwane dostawy paliwa i zrealizować jeden z podstawowych celów swojej polityki bezpieczeństwa energetycznego.

Konkurentem dla systemu rosyjskiego jest europejski Gazociąg Nabucco, który planowo ma połączyć zasoby kaspijskie z europejskim systemem gazociągów, ze szczególnym uwzględnieniem krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Projekt gazociągu przebiegającego przez Turcję, Bułgarię, Rumunię, Węgry do Austrii jest ambitny, ale (w przeciwieństwie do rosyjskiego konkurenta) umożliwia korzystanie z niezależnych od Moskwy dostawców (szczególnie chodzi tu o pokłady gazu ze złóż azerskich). Jego najważniejszym problemem jest zapewnienie ekonomicznej opłacalności, a tym samym znalezienie odpowiednich źródeł finansowania projektu. Jedną z koncepcji przed zamrożeniem projektu było obniżenie przepustowości w ramach koncepcji Nabucco-West, która upadła jednak w 2013 roku. Sytuacja wyraźnie świadczyła o spadającym znaczeniu projektu i nieskutecznych próbach jego ratowania.²³ Mimo niewielkich szans realizacji przedsięwzięcia, udział Bułgarii w tym projekcie energetycznym jest istotny – w przypadku jego realizacji zapewnienie sobie alternatywy do rosyjskich źródeł gazu jest bardzo korzystne. Gdyby jednak sam projekt nie został zakończony bułgarscy negocjatorzy mają dodatkowe argumenty podczas spotkań roboczych, związanych z budową Gazociągu Południowego oraz negocjacji cen rosyjskiego gazu.

Koncepcją gazociągu, jaką należy brać pod uwagę w analizie bułgarskiego systemu bezpieczeństwa energetycznego, jest swoista modyfikacja europejskiego pomysłu Nabucco – Gazociąg Transadriatycki. W ramach założeń gazociąg ma wykorzystywać te same złoża, ale docelowo będzie przebiegał przez Grecję i Albanie aż na Półwysep Apeniński²⁴. Jego budowa jest znacznie mniej korzystna dla Bułgarii, ponieważ omija jej terytorium, a tym samym Bułgaria znacząco traciłaby kontrolę nad bezpieczeństwem dostaw. Dodatkowo, sama lokalizacja inwestycji wymusza wybudowanie specjalnego łącznika, spajającego systemy transadriatycki z bułgarskim systemem gazowym.

²³ Zob. A. Sobjak, K. Zasztowt, *Nabucco-West – Perspectives and Relevance: The Reconfigured Scenario*, PISM Policy Paper 2012, nr 44, Warszawa 2012.

²⁴ *Ibidem*.

Biorąc pod uwagę zaawansowane rozmowy rosyjskie z władzami Serbii²⁵ i Węgier²⁶ oraz jednostronne opowiedzenie się Azerbejdżanu po stronie Gazociągu Transadriatyckiego²⁷ to właśnie te projekty mają największe szanse na finalizację, co w konsekwencji zapewni bezpieczeństwo odpowiedniego poziomu dostaw gazu do Bułgarii, a jednocześnie nie zamknie w przyszłości możliwości pozyskiwania surowców ze źródeł nierosyjskich.

W nawiązaniu do Strategii energetycznej Republiki Bułgarskiej do 2020, celem zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego państwa rozpoczęto poszukiwania własnych pokładów gazu ziemnego w łupkach osadowych²⁸. Na tym polu wysiłki Bułgarii należy uznać jednak za nieudane. Wraz z postępem próbnymi odwiertami oraz badaniami nad tzw. „technologią szczelinowania hydraulicznego”, służącą do pozyskania gazu łupkowego, okazało się, że ryzyko związane z zanieczyszczeniem środowiska jest zbyt duże. Szczególne obawy budziła konieczność prowadzenia odwiertów na północno-wschodnim terytorium. Na obszarze tym znajdują się ważne dla jednej trzeciej społeczeństwa bułgarskiego źródła wód podziemnych. Ich ewentualne zanieczyszczenie doprowadziłoby do niewyobrażalnej w skutkach katastrofy ekologicznej. W związku z obawami parlament większością 166 głosów uchwalił w styczniu 2012 roku bezterminowy zakaz wykorzystywania stosowanej technologii szczelinowania.²⁹

Jedną z najnowszych koncepcji, będącą następstwem oficjalnych rządowych dokumentów, mającą na celu urzeczywistnienie zróżnicowania dróg transportu „błękitnego paliwa”, jest zacieśnienie współpracy z Turcją. W ramach wspólnych przedsięwzięć gospodarczych ma dojść do zbudowania specjalnych interkonektorów gazowych oraz 77-kilometrowego odcinka gazociągu, dzięki którym możliwy będzie transport gazu ziemnego przez terytorium tureckie. W zamian Ankara zainteresowana jest budową zbiornika retencyjnego na rzece Tundża, mającego uchronić przed powodzią Wschodnią Trację. Z punktu bezpieczeństwa energetycznego transakcja wydaje się korzystna dla Bułgarii, zwłaszcza przez pryzmat porozumienia zawartego z Azerbejdżanem na dostawy

²⁵ Szerzej zob. J. Muś, *Partnerstwo strategiczne Serbii i Rosji*, „Tydzień na Wschodzie” 2013, nr 19 (262), 5.06.2013, <http://www.osw.pl>

²⁶ Zob. A. Sadecki, *Zacieśnianie węgiersko-rosyjskiej współpracy energetycznej*, „Tydzień na Wschodzie” 2013, nr 5 (248), 6.02.2013, <http://www.osw.pl>

²⁷ A. Jarosewicz, *Azerbejdżański gaz nie do Europy Środkowej*, „Tydzień na Wschodzie” 2013, nr 22 (265), 26.06.2013, <http://www.osw.pl>

²⁸ Tzw. gaz łupkowy, czyli gaz ziemny, którego złoża zalegają w przestrzeniach między łupkami osadowymi. Dzięki trudno przepuszczalnym właściwościom łupków pozyskiwanie gazu z tych pokładów stało się możliwe dopiero po opracowaniu metody kontrolowanego hydraulicznego kruszenia skał, co umożliwiło swobodny przepływ pozyskiwanego surowca do odwiertu.

²⁹ *Gaz łupkowy w odwrocie. Bułgaria zakazuje szczelinowania*, <http://swiat.newsweek.pl/gaz-lupkowy-w-odwrocie--bulgaria-zakazuje-szczelinowania,87350,1,1.html> (dostęp: 16.05.2013).

1 mld m³ gazu rocznie. W sytuacji kryzysu i problemów gospodarczych budowa przez Bułgarię niepotrzebnego zbiornika budzi kontrowersje a tym samym stawia całe przedsięwzięcie pod znakiem zapytania.³⁰

Jednym z najpoważniejszych problemów bułgarskiej gospodarki, odciskającym piętno również na systemie bezpieczeństwa energetycznego jest wysoki poziom korupcji, zarówno na szczeblach lokalnych, jak i ogólnokrajowym. O tym jak poważne jest to zjawisko może świadczyć zamieszanie, związane z odebraniem licencji na handel ropą i jej magazynowanie firmie Neftechim Burgas kontrolowanej przez Łukoil. Główną przyczyną cofnięcia koncesji było opóźnienie w implementacji dyrektyw związanych z monitoringiem importu ropy. Podczas wstrzymania produkcji okazało się, że część agencji rządowych ma (zawarte z naruszeniem prawa) umowy dające firmie Łukoil wyłączność na dostawę paliwa³¹. Powyższe problemy wymuszają ostrożność w pozytywnym ocenianiu umów zawartych na dostawy surowców energetycznych oraz ogólną ocenę bułgarskiego systemu bezpieczeństwa energetycznego.

Kolejnym problemem Bułgarii jest kwestia sprawowania kontroli nad własnym systemem energetycznym. Wraz z postępującą prywatyzacją doszło do przejścia całego sektora energetycznego przez zagraniczne firmy energetyczne. Koncerny zachodnie po ugruntowaniu swojej pozycji na rynku przyjęły strategię zwiększenia swoich przychodów przez drastyczną podwyżkę cen energii elektrycznej, na co miały przyzwolenie rządu, głoszącego konieczność deregulacji rynku w Strategii Energetycznej. Ceny energii elektrycznej należały w Bułgarii do najniższych w całej UE. Średnia cena 100 kWh wyniosła średnio w drugiej połowie 2011 roku 8,7 EUR dla gospodarstw domowych oraz 6,7 EUR dla przedsiębiorstw³². Wzrost cen energii był katalizatorem, który zapoczątkował serię protestów i demonstracji. Wzrost negatywnych nastrojów społeczeństwa, które nie akceptowało wyższych kosztów życia, doprowadził do obalenia rządu Bojko Borysowa³³.

Po analizie powyższych argumentów, bułgarski system bezpieczeństwa energetycznego należy ocenić pozytywnie z uwzględnieniem kilku istotnych uwag, które rzutują na ostateczną decyzję i będą odgrywały większą rolę w przeszłych ocenach. Posiadane przez Bułgarię pokłady węgla brunatnego, który stanowi główny surowiec do produkcji energii elektrycznej, pozwalają zachować niezależność od dostawców zagranicznych i państw tranzytujących,

³⁰ *Bulgaria nie wierzy w interkonektor gazowy z Turcją*, <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/bulgaria-nie-wierzy-w-interkonektor-gazowy-z-turcja,27144> (dostęp: 16.05.2013).

³¹ *Bulgaria w ostrym sporze z rosyjskim koncernem LUKoil*, „Bestosw” 2011, nr 25 (185), 10.08.2011, <http://www.osw.pl>.

³² Eurostat pocketbook: Energy, transport and environment indicators, 2012, dane za rok 2010.

³³ <http://swiat.newsweek.pl/protesty-w-bulgarii--elektryczna-rewolucja,102035,3,1.html> (dostęp: 20.05.2013).

co znacząco wpływa na wskaźnik uniezależnienia energetycznego. W tym aspekcie ważne jest również posiadanie przez Bułgarię własnej elektrowni atomowej, która dzięki niskim kosztom długoterminowym pozwala na wyprodukowanie odpowiedniego poziomu energii w przystępnych cenach. Pomimo braku własnych źródeł surowców do produkcji paliwa atomowego, jego podaż i możliwość zakupu u wielu dostawców podnosi poziom bezpieczeństwa energetycznego. Warty odnotowania jest fakt, że Bułgaria jest jednym z największych eksporterów energii w UE. W 2010 roku sprzedała za granicę 8446 GWh, co dało jej czwarte miejsce wśród eksporterów netto, za takimi potęgami jak Francja, Niemcy i Czechy³⁴. Szczególne obawy w ocenie końcowej bułgarskiego systemu bezpieczeństwa energetycznego budzi skrajne uzależnienie kraju od dostaw ropy naftowej i gazu ziemnego. Zjawisko to jest o tyle niebezpieczne, że są to źródła niezdywersyfikowane. Minimalne pokłady własne oraz ograniczona liczba dostawców powodują znaczną zależność Sofii od polityki surowcowej Federacji Rosyjskiej. Biorąc jednak pod uwagę perspektywy rozwoju sieci tranzytowej na obszarze Morza Czarnego, Bułgaria ma szansę na pełnienie roli ważnego gracza w procesie przesyłu węglowodorów zarówno bezpośrednio z terytorium Rosji, jak i pośrednio przez Turcję z obszarów kaspjskich. Ukończenie projektu Gazociągu Południowego dla Bułgarii jest korzystne, jeżeli zostanie wsparte zaangażowaniem dla projektów takich jak Nabucco lub przyłączeniem się do koncepcji Gazociągu Transadriatyckiego. Choć te koncepcje są trudne pod względem politycznym, ich realizacja jest jednak realna (szczególnie Gazociąg Transadriatycki) i skutkować będzie znaczącym wzrostem poziomu bezpieczeństwa bułgarskiego systemu energetycznego.

ENERGY SECURITY IN REPUBLIC OF BULGARIA

Summary. The subject of this article is delineated by the vision and analysis of Bulgarian energy security. The main problems of Bulgarian society are the supply of energy resources and the safe use of nuclear energy. The article discusses Bulgarian efforts to develop a European energy policy and the commitment of the Bulgarian government to create alternative gas and oil pipelines in an effort to insure a stable supply of oil and gas for the Bulgarian economy and society.

Key words: Bulgarian energy security, Bulgarian energy system, South Stream

³⁴ Eurostat pocketbook: Energy, transport and environment indicators, 2012, dane za rok 2010.